

Beynəlxalq Dini Azadlıq üzrə ABŞ Komissiyası (USCİRF) Dövlət Departamentindən ayrı və fərqli təşkilatdır. Amerika Konqresinin yaratdığı bu təşkilat bütün dünyada dini azadlığı monitorinq edən və Prezidentə, Dövlət Katibi və Konqresə siyasət tövsiyələri verən müstəqil, iki partiyanın dəstəklədiyi ABŞ hökumətinin məsləhətçi qurumudur. USCİRF bu tövsiyələri bizim qanunla müəyyən edilmiş mandatımız və Ümumdünya İnsan Haqları Bəyannaməsi və digər beynəlxalq sənədlərdə müəyyən edilmiş standartlara əsaslandırır. 2016 illik Məruzəsi yerlərdə pozuntuları sənədləşdirən Komissarlar və peşakar heyət tərəfindən hazırlanmış bir illik işin kulminasiyasıdır və ABŞ Hökumətinə müstəqil tövsiyələr verir. 2016 illik Məruzəsi 2015-ci il 1 fevraldan 2016-cı il 29 fevral tarixinədək olan müddəti əhatə edir, hərçənd ki, bəzi hallarda bu zaman çərçivəsindən sonra baş vermiş əhəmiyyətli hadisələr də qeyd edilmişdir.

Azərbaycan

Sas tapıntılar: Azərbaycanca ictimaiyyətin dini tolerantlığa baxmayaraq, demokratik normalara hörmətlik skin tənzzüllənə, 2015-ci ildə hökumətin dini azadlığa münasib tən pisləməkdə davam etmişdir. Ötən il rəzində hökumət müvafiq din haqqında 2009-cu il qanununun pozulması ilə bəli cəzaların tənbiqinə davam etmiş və hətə məçinin din üz rində yeni hüquqi məhdudiyyətləri qəbul etmişdir. Dinc dindarlar, onların müdafiçiləri və digər fərqlə ittihamlarla saxlanılmış, cərimə və həbs edilmişdir. Dini qruplardan qeydiyyata üçün müraciət lənəngidilmiş və ya rədd edilmiş dini qrupları bəllənmişdir. Bu narahatlıqlara əsaslanan USCİRF, 2016-cı ildə Azərbaycanı 2013-cü ildən etibarən olduqca 2-ci qrupda təkrarən yerləşdirmişdir.

Araşdırma

Ermənistan, Gürcüstan, İran və Türkiyə ilə həmsərhəddə olan Azərbaycanın təxminən doqquz milyon əhalisi var. Dövlət Departamentinin açıqlamasına görə Azərbaycan əhalisinin 96 faizi müsəlmandır, onlardan 65 faizi İslam, 35 faizi isə sünnilərdir. Qalan dörd faiz həlilə isə bunlar daxildir: rus pravoslav, erməni pravoslav və digər xristianlar (o cümlədən, lüteranlar, Roma katolikləri, baptistlər, molokanlar və yeddinci gün adventistləri); haradasa 20000 yəhudilə; bəhailər; və dinsizlər. Müsəlman və rus pravoslavları arasında dini mənsubiyyətə ədətən etnik köklə əsaslanır. İslam, sünnilər, rus pravoslavlar və yəhudilər rəsmi olaraq ölkənin "ənənəvi" dini qrupları kimi bilinirlər. Haradasa 13 milyon etnik azərbaycanlı İranın imalında yaşayırlar.

Sovetlər dönməndən öncəki müstəqil Azərbaycan (1920-1922), dünyada müsəlmanların çoxluq təkil etdiyi ilk dünyəvi parlament respublikası olub və burada dini azadlığa yüksək səviyyədə hörmət olunurdu. SSRİ dağılıdıqdan sonra Azərbaycan 1991-ci ildə müstəqilliyini qazanmışdır. Ermənistan ilə Dağlıq Qarabağ müharibəsi 1994-cü ildə atəşkəslə bitmişdir; Azərbaycan torpaqlarının 16 faizini itirmiş və 600000 məcburi köçkün qazanmışdır. Birləşmiş Ştatlar, Fransa və Rusiyanın həmsərhəddə etdiyi Avropada Təhlükəsizlik və Mədəniyyət Təşkilatının (AT T) Minsk qrupu bu münaqişədə vasitəçilik edir; 2015-ci il toqqumaları hərbçilərin ölümünə gətirib çıxarmışdır.

şəxslər arasında yerləşən Naxçıvan köklü İlyevlər ailəsi Azərbaycan siyasətində onilliklərdən dominantlıq edir. Heydər İlyev Sovet Azərbaycanında 1969-1982 arası Partiyanın Birinci Katibi olmuş, daha sonra 1993-cü ildən başlayaraq istefaya getdiyi 2003-cü ilədək müstəqil Azərbaycanın prezidenti olmuşdur. İlyev oğlu İlhamı 2003-cü ilin prezident seçkilərində partiyasının vahid namizədi göstərmişdir. Müddətim həddiyyətləri 2009-cü ildə qaldırılmışdır və İlham İlyev o vaxtdan bəri prezidentdir. Azərbaycan hökuməti insan haqları fəalları tərəfindən rüvətə kimi tanınır və avtoritarlığı getdikcə artır. Hesabat dövründə Azərbaycanın insan haqları qeydlərinin BMT insan haqları qurumları, o cümlədən BMT-nin qəncilər Qarışı Komitə tərəfindən tənzimlənməsi davam etmişdir.

Azərbaycanın 2009-cü ilin haqqında qanunu, dini azadlığı məhdudlaşdırmaq və cərimələr, polis reydləri, tutub saxlamalara və həbslər haqq qazandırmaq üçün istifadə olunur. Qanunun müddəalarına bunlar daxildir: mürəkəb və bezdirci tələbləri olan məcburi dövlət qeydiyyatı; dini materialların məzmunu, hazırlanması, idxalı, ixracı və yayımlanmasına geniş dövlət nəzarəti; moiz oxumaq, dini öyrətməkləyə mərasimləri aparmaq üçün dövlətin təsdiq etdiyi dini təhsil tələblərinin olub-olmaması. Din haqqında qanunu pozan şəxslər və qruplar inzibati cəriməyə tabe tutulurlar. 2010-cü ildə dini təkilatlar üçün cərimələr 16 qat artmışdır. Guya dini ekstremizm və xarici missioner fəaliyyətlərin yayılmasının qarşısının alınmaqdan ötrü 2014-cü ildə parlament vətənda cəmiyyəti və dini qrupların Dini Qurumlarla Üzr Dövlət Komitəsinə (DQDK) hesabat vermə tələblərini artırmışdır.

2012-ci ildə A-nın Venesiya Komissiyası və AT T hüquqi rəy verərək bildirmişdir ki, Azərbaycanın din haqqında qanunu, beynəlxalq insan haqları ilə bəli öhdəliklərini pozur. 2014-cü ildə Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi (A HM) müyyənetmişdir ki, Azərbaycanın din haqqında 2009-cü il qanunu hakimiyyət "qanunsuz" dini fəaliyyəti müyyənetməklə məhkəmə təqibinə məruz qoymaq üçün "qeyri-məhdud ixtiyar" verir. AT T-in Bakı ofisinin mandatı 2015-ci ilin dekabr ayında bitib və Azərbaycan son dərəcə xilafətə həmin mandatı yeniləmişdir.

2015-ci ilin iyunun sonları və iyul ayının əvvəllərində iki nəfər USC RF komissarı və bir nəfər heyət üzvü hökumət rəsmiləri, müxtəlif dini icmaların üzvləri və vətəndaş cəmiyyəti fəalları ilə görüşmək üçün Bakıya səfər etmişdir.

2015-2016 üzrə Dini Azadlıqların və ziyyəti

Din üzərində yeni hüquqi məhdudyyətlər: 2015-ci ilin oktyabr ayında qəbul edilmiş din haqqında qanuna düzəlişlərdə dini qruplar öz fəaliyyətləri və maliyyə durumları barədə hesabatı hökumət təqdim etməli və məlumatları məhkəmə dəqiyyətləndirən və təsdiq edən rəsmi din məntəxəssisləri ilə dövlət təlimi keçməlidirlər. Dini məntəxəssisləri və materialları tənzimləməsi üçün hüquq-mühafiz orqanlarına səlahiyyət verməkdən ötrü Kommersiya fəaliyyəti haqqında qanunda dəyişiklik edilmişdir. 2015-ci ilin dekabr ayında Prezident İlyev din haqqında qanuna, cinayətməçilliyin, inzibati xətəmlərin və vətəndaşlıq haqqında qanuna edilmiş

dünyəlikləri, bundan əlavə "Dini ekstremizm qarşı mübariz" haqqında qanunu imzalayıb. Forum 18-in məlumatına görə bu dünyəliklər parlamentdə qəbul edilmişdən yalnız bir neçə gün öncə ictimaiyyətə açıqlanmışdır. Din haqqında qanuna edilmiş dünyəliklərdə dini bayraq və uərləri yalnız ibadət yerləri ilə məhdudlaşdırılır və xarici ölkədə təhsil almış Azərbaycan vətəndaşlarına və Azərbaycan vətəndaşı olmayan xüsusi slami ayinləri aparması qadağan edilir. Bu qadağaya məhəl qoymayan vətəndaşları bir il dək azadlıqdan məhrum etməyə 1200-3000 AB dolları məbləğində cərimə gözləyir; ekstremist qruplara mənsubiyyət ehtimal edilənlər və ya hələ təkrarlayanlar iki ildən beş il dək azadlıqdan məhrum etmələ cəzalandırılır. Dini ekstremizm qarşı mübariz haqqında qanun dövlət rəsmiləri üçün "ekstremist" fəaliyyət üzrində genişlahiyyət verir. Vətəndaşlıq haqqında dəyişdirilmiş qanunla ekstremist dini qrupların üzvü hesab edilənlərin vətəndaşlığı alınabilir. Nəzibətixətlər haqqında qanunla övladlarını dövlət məktəbinə göndərmiş valideynlər üçün cərimələr müəyyənləşdirilir.

Dini azadlığın müdafiəsinə görə cəzalar: Azərbaycan QHT-1 olan Hüquqi Müdafiə və Maarifləndirmə Cəmiyyəti İctimai Birliyi (HMMC B) dinc yolla öz inanclarını icra etməyə dini azadlığın müdafiəsinə görə 2014-cü ildən bəri həbs edilmiş 40 müsəlmanın siyahısını tərtib etmişdir. Kəşfiyyət, məktəblərdə bəyörtüyünün qadağan olunmasına qarşı açıqca etiraz etməsinə görə məhkum edilmişdir. O qrupdan on bir nəfər hələ də həbsdədir; Prezident İlyev ikisini 2015-ci ilin mart ayında həvə etmişdir. HMMC B rəhbəri olan hüquq üzən R sul C fərovun məhkəməsi 2015-ci ilin yanvar ayında bəlamı; maliyyə manipulyasiyaları üzrə rəsmi ittihamları dəstəkləyən dəlillərin olmamasına baxmayaraq, altı il yarım müddət həbs məhkum edilmişdir. 2015-ci ilin aprel ayında nətiqəm İlyev vergidən yayınma da daxil olmaqla uydurma ittihamlarla yeddi il yarım müddət həbs məhkum edilmişdir; o, A HM-də çoxsaylı dini azadlığı ilə rini təmsil etmişdir. Hesabat dövründən sonra insan haqları üzrə vəkil C fərov İlyev prezidentin həvəf rəmanı ilə azad edilib, lakin həmin həvəf rəmanı dini motivlərlə həbs edilmiş heç bir dusta əməl edilməyib. 2015-ci ilin sentyabr ayında jurnalist X diç smayılova uydurma bəqasının məlakətini mənimləmə və vergidən yayınma ittihamları ilə yeddi il yarım müddət həbs alıb. Yüksək səviyyəli korrupsiya hallarından reportajlar hazırlayan X diç smayılova, həmçinin dini azadlıq üzrə hüquqları müdafiə etmişdir. Tanınmış hüquq müdafiəçisi olan Leyla və Arif Yunus, həmçinin dini azadlıqlara diqqətçəkmiş və 2014-cü ilin avqust ayında həbs edilmişdir. 2015-ci ilin avqust ayında sikkiz il yarım müddət məhkum edilmiş Leyla Yunus azad edilmiş və onun hökmünün icrası pisləməkdə olan səhhiyyə ilə bəli 2015-ci ilin dekabr ayında təxirə salınmışdır. Arif də eyni səbəbdən 2015-ci ilin noyabr ayında azadlığa buraxılmışdır, lakin heç birinə Bakını tərk etməyə icaz verilmir.

Dini fəaliyyətlər görə cəzalar: Bakıdakı Ləzgi məscidinin sünni imamı Mübariz Qarayev 2015-ci ilin mart ayında həbs edilmişdir. Ləzgi Məscidi hökumətə bəlaməq istədiyini çoxsaylı sünni məscidlərindən biridir. 2015-ci ilin oktyabr ayında bənəfər sünni müsəlman (məyil və qardaşı Zəkəriyyə Məmmədov, əhlin Həsənov, Eldəniz Hacıyev və Rəvan Səbzəliyev) türk ilahiyatçı Səid Nursinin sərlərini oxumaqla ittiham edilib; həmin bənəfərdən dördü bəhəbs cəzasına məhkum edilmiş və onların vəkilləri son məhkəmə iclasına buraxılmayıb.

2015-ci ilin mart ayında milli təhlükəsizlik icraatı haqqında TV verilişin keçmiş aparıcısı İsmail müsliman Ceyhun Cəfərovun həbs etmiş; 2016-cı il yanvar ayının sonlarında o, hələ də xüsusət ittihamı ilə həbsdə saxlanılırdı. Nardarandakı Rəhim Xanım Məscidinin axundu Nuhbala Rəhimov, 2015-ci ilin dekabr ayında həbs edilib, cinayətinin açılması ehtimalı olmaqla hesabat dövrünün sonuna onun haqqında dörd aylıq həbs-qətimkan tədbiri seçilmişdir.

2016-cı ilin yanvar ayında Bakı məhkəməsi Yehova əhədləri rina Zaxarçenko və Valid Cəbrayilova rəsmi icazə olmadan bir dini buklet təklif etməkdə təqsirləndirilib, lakin cərimə ödəməkdən azad edilib. Bu iki qadın, MTN təcrübəxanası da daxil olmaqla 20 ay həbsdə qalıblar. BMT və USCR F qadınların ədalətsiz saxlanması və Zaxarçenkoğun təhlükəli şəhətilə bağlı narahatlıqlarını bildirmişdir.

Müsliman Birliyi Hərkatı: Fanatik İsmail Müsliman Birliyi Hərkatı (MBH) 2015-ci il yanvar ayında yaradılmış və faktiki olaraq dövlət tərəfindən "terrorçular" kimi hədəf alınmış, baxmayaraq ki, bu qrupun iddia etdiyi istifadəsi və ya onun təhdidi olması faktiki məlum deyil. Bu qrupun lideri imam Taleh Bəyrov narkotika ittihamı ilə həbsdə olmuş, onun dərəcəli rəhbərliyi bildirirlər ki, bu ittiham onun dini fəaliyyətlərini cəzalandırmaqdan ötrü zorla boynuna qoyulmuşdur. 2015-ci ilin noyabr ayında Bəyrov İsmail Nardaran kəndində şəfərdərkən Daxili İşlər Nazirliyinin basqını iki polis zabitanın və nə azından beş nəfər kənd sakininin ölümü ilə nəticələnmişdir. Daha sonra polis Nardaranda 14 MBH üzvünü saxlamışdır və onları böyük ehtimal ömürlük cəza gözləyir. 2016-cı ilin fevral ayı etibarilə ümumilikdə 60 nəfər MBH üzvünün həbs olunduğu bildirilib. Nardaran reyderlərində həmin həbs edilənlər arasında MBH lideri Taleh Bəyrov olub, sonra hökumət işinə icazə verilib. 2016-cı ilin fevral ayında Bəyrov işini geri götürüb, deyilən görə bunu həbsdə qalan digər müslimanlara işinə icazə verilməsinin qarşısını almaqdan ötrü edib.

Qeydiyyat vasitəsilə dövlətin zərəri: Qeydiyyat icbaridir və qeydiyyatsızdan imtina etməyi dini qruplar və ya qeydiyyata etiraz "qeyri-qanuni" bilir. Qeydiyyatdan keçməyən dini icmaların üzvləri tez-tez reydlər, dini məntəqlərin müsadirəsi və digər cəzalarla üzləşirlər. Lakin həyata qeydiyyatdan keçmiş dini qrupların da öz işini yalnız hüquqi ünvanlarında aparmalarına icazə verilir və digər məhdudiyətlər məruz qalırlar. Dini Qurumlarla Üzər Dövlət Komitəsi 2015-ci ildə iddia etirdi ki, ölkədə qeydiyyatdan keçmiş dini qrupların ümumi sayı 510 olub: 32 qeyri-müsliman məzhəb doqquz xristian, altı yəhudi, bir kəna və bir dəbəhəmə məzhəbləri daxildir. Baptist və adventistlərin rəhbərliyi USCR F- bildirib ki, onların kilsələrinin hüquqları məhdudlaşdırılır, belə ki, dövlət hələ də onlara tam qeydiyyat verməyib.

Müslimanlar üzərində tələv məhdudiyətləri: Azərbaycanadakı müslimanlar xüsusi rəsmi məhdudiyətlər məruz qalır. Polis indiyədək məscidin çölündə namaz qılmağa icazə verməyən 2008-ci il fərmanını zorla qəbul etdirir. Arxasında dövlətin durduğu Qafqaz Müslimanları Dərsinin (QM) tarixi sovet dövründən gəlmişdir. Bütün müsliman dini liderləri dövlət dərəcəli QM təyin edir və Azərbaycanada təhsil almı və təndərlər olmalı; bütün məscidlər QM -

n aid olmalıdır; v yalnız ölk v t nda ları slami dini icmalar t sis ed bil rl r. 2014-ci il d k QM -n aid olmayan heç bir müs lman icmasının hüquqi statusu yox idi v polis in t dbirl rin qar ı müdafi siz idil r. 2010-cu ild T hsil Nazirliyi m kt bli formasını t tbiq etmi , bununla da slami ba örtüyü qada an edilmidir. 2013-cü ild bu qada an universitetl r aid edilmidir, bu da petisiya ikay t rin v icaz siz etiraz aksiyalarına g tirib çıxarmıdır. Hesabat dövründ dövl t s l fil rin v S id Nursi oxuyucularının, h mçinin türkiy li islami lider F thullah Gül nin davamçılarının görüşl rin reydl r etm kd davam etmi dir. Dövl t Departamentinin m lumatına gör Gül n h r katına ba lantısı übh si olan v zif li xsl r v t hsil i çil ri öz i yerl rini itirmi dir.

2015-ci ild hökum t v QM , sünni ibad t yerl rini ba lamaq üçün a kar kampaniyanı davam etdirib. L zgi m scidi - Bakıdaki iki açıq sünni m scidind n biri - ba lanmaq il t hdid edilib v onun imamı yuxarıda qeyd edildiyi kimi 2015-ci il mart ayında h bs edilib. Lakin heç i m scidl ri d ba lanmaqdan sı ortalananmayıb. i k ndi olan Nardarana 2015 noyabr silahlı basqınından sonra n azından dörd qeydiyyatlı m scid ba lanmıdır; Forum 18-in verdiyi m lumatlara gör v zif li xsl r deyib ki, onların ibad t ayinl rini keçirm si qanunsuzdur v h min m scidl r QM -d qeydiyyatdan keçm li v ona qo ulmalıdırlar.

Dini Azlıqların Statusu: Y hudi icmaları uzun zamandır Az rbyacanda ya ayırlar, c miyy t yax ıca integrasiya olunublar v ç tin ki, hansısa anti-Semitizm halı il rastla mı olsunlar; Az rbyacanın srail il yaxın r smi münasib tli ri vardır. Burada h m d kiçik bir Katolik icması v unikal Udin Alban kils si vardır. Bu üç kiçik dini icmanın hamısının hökum t il yax ı münasib tli ri vardır. ks r protestant m zh bl rinin, o cüml d n baptistl r, yeddinci gün adventistl ri, pentakostalların v h mçinin “Yehova ahidl ri”-nin hüquqi statusu yoxdur. ki gürcü pravoslav icması Qax rayonunda qeydiyyatdan keçmi dir, öz dini qulluqlarını yerin yetir bilmirl r. 2016-cı ilin yanvar ayı etibaril onların ke i l rinin ölk y t krar girm k üçün buraxılı larını r dd olunması davam etmi dir. Hökum t müsadir olunmu heç bir dini binanı qaytarmayıb v ya kompensasiya etm yib. Bakıda b rpa olunmu “Müq dd s Qriqoriy Erm ni Apostol kils si” Prezident Administrasiyası öb si üçün arxiv kimi istifad edilir. M d niyy t Nazirliyi Bakının müsadir edilmli Lüteran Kils sini konsert zalı kimi i l dir; h min binanın kiray si r smi olaraq qeydiyyatdan keçmi dini qruplarla m hdudla ır v odur ki, Böyük N vazi Kils si istisna olunur. 2015-ci ild Yehova ahidl ri dini f aliyy tli ri v hüquq müdafi sind n ötrü tutulub saxlanma v c rim l rl üzl mi dir.

Dini baxı larına gör h rbi qulluqdan imtinanın durumu: Az rbyacan 2001-ci ild A -na qo ulark n o, alternativ xidm t imkan ver c yini v d etmi di, lakin h l d bel bir qanun qüvv y minm yib. H rç nd ki, Konstitusiyaya alternativ xidm t imkan verir, dig r qanunlar h rbi xidm t d n imtina ed nl r iki il h bs c zasını mü yy n edir. 2013-cü il oktyabr ayından etibar n h bs edilmli Yehova ahidi Kamran ıx liyev 2015-ci ilin noyabr ayında h rbi intizam birliyind müdd tin qar ı apelyasiya ikay tni uduzub.

Dini materiallara qarşı dövlət senzurası: Rəsmi qadağaların və dini mətnlər üzərində senzuranın ilk dəfə pozulmasına görə cəzalara iki ildə həbs daxilidir. “Gizli” və ya müttəkil qrup və ya təkrar qanun pozucularını iki ildən beş ilə həbs gözləyir; Türk ilahiyatçısı Səid Nursinin davamçıları və Yehova şahidləri dini materiallar haqqında Azərbaycan qanunlarını pozmaq kimi uydurma ittihamlarla tutulub saxlanılmaqda və məhkum olunmaqda davam edir.

Naxçıvanda və Ziyət: Naxçıvan sakinləri Azərbaycanın digər yerlərindən daha kəskin dini azadlıq məhdudiyatları ilə üzləşirlər. Yerli sünnilərin ibadət etməyi yerli yoxdur. Rəsmi olaraq rəna yaxın kimi tanınan 50-dən çox məscidin bağlanması xəbərlərilir. İslamın Aşura mərasiminə məscidlərin qapısındakı polis uzaq və təhlükəli girişin imkan verməyib. Bir çox dövlət işçilərinin məscidə getməkdən çəkindiyi xəbərlərilir. Bəhailər, adventistlər və hərbi kəndlərə qadağa qoyulub.

AB siyasəti

Birləşmiş Dövlətlər Azərbaycanı qəbul etmiş demokratiyanı dəstəkləməklə və sərbəst bazar iqtisadiyyatını qurmağa kömək etməklə məqsədi güdür. Digər məqsədlər regionda sabitliyi ön plana çəkmək, əsasən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli; enerji təhlükəsizliyinin artırılması və iqtisadi və siyasi islahatlara dəstək yaratmaq daxildir. AB İrəvanla Azərbaycanı Atlantik Səhəri Təhdidi (NATO) fəqarıstandakı məliyyətlərini “iməli Paylama bəkləsi”ndə iştirak etməklə dəstəkləyir və transmilli təhdidlər, xüsusən İran tərəfindən olan təhdidlər qarşı çıxır. AB yardımını dəstəkləyən terrorçuluqla ələyin imkanları, xüsusən Xəzər Dənizi hövzəsində inkişaf etməyən yardım edir və hərbi təhlükəsizlik üzər təlim kurslarını təqdim edir. AB -in Azərbaycanı və tənəhdə cəmiyyətin yardımını və tənəhdə cəmiyyətin kiçik qrantlar və tənəhdə dialoquna yönəlib.

2015-ci ilin fevral ayında Birləşmiş Dövlətlər Avropa İttifaqının təbbüsləri ilə paralel kild aparılacaq və tənəhdə cəmiyyəti və demokratiya üzər davam edən AB -Azərbaycan dialoqlarının bağlanması elan edib. Dini azadlıqlara gələkdə, Dövlət Departamentinin açıqlamasına görə AB sərəfəri və digər sərəfəri rəsmiləri qeydiyyat məsləhətlərini və dini dəbiyyətin idxalı və nəri ilə bəlləngləli hökumət rəsmiləri ilə müzakirə edib və dini qruplarla görüş keçirib. 2015-ci ilin dekabr ayında AB konqresmeni və Avropada Təhlükəsizlik və mədəniyyət üzər Konqres Komissiyasının (Helsinki komissiyası) sədri Kris Smit Azərbaycan Demokratiya Aktı 2015-i təqdim edib. Bu qanun, gər qüvvəyə minərsə, kəskin kild insan haqları pozuntularına yol verməsin Azərbaycan hökuməti rəsmilərinin AB -ə viza üçün müraciətini rədd edəcəkdir.

Təvsiyələr

Azərbaycanda din və inanc azadlığını irəlilətdirmək üçün USC RF AB hökumətinə aidiyləri etməli olduqları təvsiyələrdir:

- Avropa İttifaqının Venesiya Komissiyasının və Avropada Təhlükəsizlik və Mədəniyyət Təşkilatının 2012-ci il tövsiyələri əsasında Azərbaycan hökumətini din haqqında qanunda öz beynəlxalq öhdəliklərini uyğunlaşdırmaq üçün islahatlar aparmağa vadar etməkdir;
- Azərbaycan hökumətini dinc dini fəaliyyət və ya dini mənsubiyyətin görünməsinə atılmış dini qrup üzvlərinin saxlanması və həbsini dayandırmağa vadar etməkdir;
- Azərbaycandakı ABŞ firliyinin insan haqları fəalları ilə müvafiq təməslər saxlamasını təmin etməkdir, o cümlədən sərbəst fiyyəsidir;
- Beynəlxalq insan haqları haqqında sənədlərdə təsbit edildiyi kimi hər bir məhsul üçün öz ailəsinə, insan haqları nəzarətçilərinə, adekvat tibbi müayinə və vətəndaş münəzəmə çıxışı imkanı verməsi üçün Azərbaycan hökumətini təzyiq göstərməkdir;
- Beynəlxalq dini azadlıqlar və müvafiq standartların Azərbaycan tərifinə pozulmasını BMT və ATƏT sərəyyəsidən tənqidi yanaşma ilə aradırılmasına təzyiq etməkdir və ATƏT-i bəmsəllərlə açıqca məsul olmağa sövq etməkdir;
- Azərbaycan hökumətini BMT-nin Din və İncə üzrə, həmçinin Ədliyyənin müstəqilliyi və gənclər üzrə xüsusi məruzçısının ziyarətə razılıq verməsi; xüsusi ziyarət günlərini təyin etməsi; və bu ziyarətlər üçün zəruri raiti təmin etməsi və vadar etməkdir;
- Azərbaycan hökumətini dini qrupların qeydiyyatsız sərbəst fəaliyyət göstərmələri üçün imkan yaratması, o cümlədən din haqqında qanunda qeydiyyat tələblərindən dərəcəlik üçün təzyiq göstərməkdir;
- ABŞ Beynəlxalq Əməkdaş Agentliyinin Demokratiya və Mənaqişələrin Yeməldəməsi proqramında və ABŞ Firliyinin nəzarətindəki Demokratiya Komissiyası Kiçik Qrantlar proqramında dini azadlığa dair qrant kateqoriyasını və fəaliyyət sahələrini təsbit etməkdir, və dövlətin maliyyələrdirdiyi Demokratiyaya Milli Dəstək Fondunu (National Endowment for Democracy) tolerantlıq və din və inanc üzrə vətəndaş cəmiyyəti proqramlarına qrantlar verməsi və sənədləndirməkdir;
- Dini azadlıq, həm də onunun ABŞ xarici siyasətində rolu barədə müvafiq məlumatların yerəldiyi ABŞ dövlətinin maliyyələrdirdiyi, xüsusilə Azərbaycan dilində olan obyektiv radio və internet proqramlarını çoxaltmaq.

Komissarlar Daniel Mark və Katrina Lantos Svetinlə bəyanatı:

Azərbaycan haqqında bu fəsilə yazılanlarla razıyıq. Bunu yazmaqda məqsədimiz xüsusilə də Komissarın rəhbərliyi ilə nümayəndə heyətinin 2015-ci ildə Azərbaycana edilən səfəri zamanında öyrəndiklərimizin işığında daha geniş kontekst təqdim etməkdir. Bu bəyanat Azərbaycanın üçün dini azadlıq prinsiplərini daha yolverilməz kildə pozan digər ölkələrlə birlikdə 2-ci qrupda yer almasını izah etməyi kömək edə bilər.

Azərbaycan bələndə bildirildiyi kimi hökumət vətəndaşlar arasında uzunmüddətli dini tolerantlıq tarixinə malikdir. Azərbaycanlı dini tolerantlığın kökləri onun Sovet dönməndən öncəki tarixində kökə uzanır. Birincisi olaraq tənqid edilmiş olan Sovet rejiminin din qarşı repressiyalarına baxmayaraq, bu həmişə vətəndaşların dünyəvi xüsusiyyətini gücləndirmək üçün lazımdır. Azərbaycanlı vətəndaşları arasında digər ölkələrinə yoluxduran fanatik islam kimi yerli brendi yoxa çıxarıb.

Hazırda Azərbaycanlı bir neçə milli azlıqlara, xüsusilə digər ölkələrdə uzun keçmiş olan, o cümlədən, rus pravoslav, katoliklər və yəhudilər qarşı dini tolerantlıq mövcuddur. Həmişə inanca malik icmaların ya adları bu azadlıq qeyri-adidir və ya qın ki, halisinin kəsməyi təmin müsləman olan ölkələr arasında unikalıdır. Orta Asiyə və həmçinin Yaxın Şərqlə istənilən yerdəki vəziyyətinə görə əsasən buradakı durum çox daha təhlükəlidir. Buna baxmayaraq dini azadlıqların məhdudlaşdırılmasında hökumətin rolunu gözəndən qaçırmamaq lazımdır.

Birincisi, hökumət digər pozuntularla birlikdə qeydiyyat tələb etməklə, fəaliyyətini spesifik ünvanla məhdudlaşdırmaqla, və dini nərlərin idxalı və hazırlanmasını nəzarət saxlamaqla bütün dini icmaları tənzimləyir. USC RF bir çox ölkələrdə dini icmaların və fəaliyyətlərin bu cür nəzarət saxlanmasına qarşı çıxır. Dinin bu cür nəzarət saxlanması bütün dini qruplara eyni şəraitdə olub-olmamasından və ya müəyyən qruplara ayrı-seçkilik qoyulub-qoyulmamasından asılı olmayaraq yanlışdır.

İkincisi, islamçı ekstremizmin yayılmasının qarşısının alınması cəhdlərində məsələlərin bələndə olması və imamların həbs olunması yolu ilə, hökumət, müsləmanların ibadətini və digər dini məsələlərini repressiya edir. islamizmin Azərbaycana sızması haqqında rəsmilərin narahatlığı müəyyən dərəcədə əsaslı olsa da, hökumətin müsləman inanclarının bütün şüurlarını ifadə etməklə hesab etməklə bunu hamıya əməl etməsi hələ də təhlükəlidir. Azərbaycanlı müsləmanlar arasında dini ayınlığın artması ilə birlikdə dini azadlığı qoruyub saxlamaqla ekstremizmlə mübarizə arasında balanslaşdırma üçün əsasən bir həll variantı yoxdur, lakin hökumətin cəhdləri istənilən halda daha diqqət tələb etməlidir.

Üçüncüsü, hökumətin bəzi dini azlıqlarla yaxın münasibətinin olması ilə bərabər, digər, xüsusilə Azərbaycanlı daha yeni olan azlıqlar hələ dəndən artıq sıxışdırılır. Hökumət baptistlər, yeddinci gün adventistləri, yehova şahidləri və digər xırda protestant azlıqlar üçün ictimaiyyətə yer ayrılmasına imkan verməyi hazırlıqsız görünür. Hökumətin bu qrupları dövlətin təhlükəsizliyini və sosial quruluşunun sabilliyini hədəfə alan bir kildə təhdid kimi görməsi yanlışdır.

Sonuncusu isə, Azərbaycanlı 2-ci Qrupda yerləşdirilməyən Azərbaycanlı dini azadlığın ümumi trayektoriyası haqqında narahatlıqları artırmaqla məsələni vurğulamaq vacibdir. Din qarşı artmaqda olan məhdudlaşdırma məsələləri, insan haqqlarına hörmət məsələlərini daha geniş mənada azaltmaqla bərabər həmişə Azərbaycanlı ümumilikdə azadlığın və xüsusilə dini azadlığın gələcəyi haqqında bədbin olmağa səvəq edir. USCR F-in Azərbaycan səfəri zamanı bir çoxları haqlı olaraq ölkədəki dini tolerantlığın nəsnəni qüurlə ifadə etmişdir. Azərbaycanın 2-ci Qrupda yerləşdirilməsinin vəziyyətinin gələcəkdə daha da pislənməsinə öncədən diqqətli yanaşmalıyıq. Həmişə gücləndirmək üçün ötrü “erkən” xəbərdarlıqni anı kimi xidmət edə bilməliyik.